gyelországban.

A legnagyobb harc a következő években valószínűleg a kis- és középvállalatokért fog folyni a piacon.

Forrásmunkák

BRE Banks Research Report on Polish Banks, 2004. 02.
Buletin Financiar Bancar, Bukarest
Electronic Cards Market, InterBiz Group
Euro Analysis
Gene Zelazny: *Say it with presentations*, McGraw-Hill, Washington D.C., 2000.
Gene Zelazny: *Say it with charts*, McGraw-Hill, New York, 2001.
IntelliNews Monthly, Romania Country Report–November 2004.
ISI Emerging Markets Database
Raport Anual BNR 2003
Raport Anual BRD – Group Societe Generale, 2003
Raport Anual Banc Post 2003
Raport Anual BCR 2003
www.abnamro.ro
www.alphabank.ro
www.bancatiriac.ro
www.bancpost.ro
www.bcr.ro
www.bnro.ro
www.brd.ro
www.hvb.ro
www.mnb.hu
www.ingbank.ro
www.insse.ro
www.raiffeisen.ro–
www.rsb.ro/indexie.htm (CEC)

(A következő számban a tanulmány folytatódik *„A tíz legfontosabb szereplő a román bankpiacon”* címmel)

Még egy kis gazdaságtörténet
– A magyarok helyzete Romániában –

NAGY ERNŐ

Amint azt a *Közgazdász Fórum* a múlt év május–júniusi számában közzétett, „Egy kis gazdaságtörténet” című írásomban is befejezésül írtam: a romániai magyarság gazdasági helyzetének alakulása 1940 után újabb komplex kutatást, vizsgálódást, elemzést igényelne, mert úgy gondolom, hogy egy nagy hiátussal állunk szemben. Addig is, amíg ez megvalósul, megpróbálok némi tájékoztatást nyújtani az említett időszakkal kapcsolatos eseményekről.

A romániai magyarság jogi státusát, annak több mint 70 éves kisebbségi sorsában néhány alapvető dokumentum határozta meg, pontosabban kellett volna meghatároznia, ha gyakorlatba ültették volna: a Gyulafehérvári Határozatok (1918), a párizsi kisebbségi szerződés (1919), az 1923-as román alkotmány, az 1938-as alkotmány és az ehhez kapcsolódó kisebbségi Statútum, az 1945-ben elfogadott Nemzetiségi Statútum, továbbá az 1948-as, az 1952-es, az 1965-ös, az 1991-es alkotmányok, valamint a most érvényben levő alkotmány.

A gyulafehérvári egyesülési okmány széleskörű jogokat ígért a kisebbségeknek, illetve: „Tiszta demokratikus uralom föltétlen megvalósítását a közélet minden területén.” A magyar kisebbség politikusai úgy kezelték, mint a kisebbségi autonómia biztosítására tett ígéretet. A baj csupán az volt, hogy a gyulafehérvári fogadkozás soha nem vált törvényes hivatkozási alappá. Így a húszas-harmincas években a romániai magyar jogászok, politikusok mindhiába küzdöttek a kisebbségi autonómia elismeréséért, a gyulafehérvári és párizsi szellemért. Másfelől létrehozták a Kisebbségi Főkormánybizottságot, melynek működési szabályzata csak azokat lelkesítette, akik elhitték az újabb farizeuskodó ígéreteket. Egyébként ennek a szervezetnek nem volt törvényelőkészítő, -kezdeményező hatásköre. Különben is a nemzetközi események, a háború kitörése ennek a paraván intézménynek korai elhalásához vezetett.

A Bécsi Döntés utáni erdélyi megosztottság megszűntével a különféle jogrendszerből valamilyen keverékhelyzet állt össze. Ennek a hibridizálódásnak egyik jele az volt, hogy 1944. augusztus 31-én az 1626-os dekrétum újra életbe léptette az 1923-as alkotmányt. Három évig tartott az a felemás helyzet, melynek a kisebbségekre nézve volt néhány reményt keltő mozzanata is, de ez alatt az idő alatt gyakorlatilag semmi sem történt.

A fasiszta diktatúra után mintha új szelek kezdtek volna fújdogálni, megindult a civil összeszerveződés, többpárt-rendszer működött, és úgy, ahogy, de észlelhetővé váltak a demokrácia

csírái. A csalódás hamar bekövetkezett. Az 1945 után a tulajdonviszonyokban bekövetkezett változások – földreform, államosítások, kollektivizálás –, majd az erőltetett ütemű iparosítás alapjaiban megváltoztatta a romániai magyar kisebbség társadalmi és foglalkozási struktúráját is. Megszűnt a földbirtokos és nagypolgári réteg, és megkezdődött a romániai magyarság középrétegeinek az eltűnése is, melyek a történelem során mindig fontos szerepet töltöttek be a nemzetiségi érdekképviseletben és a nemzeti kultúra megőrzésében. Az állami tulajdonforma egyeduralma ugyanakkor azzal a következménnyel járt, hogy megszűnt a Romániában élő kisebbségek intézményeinek anyagi bázisa, és a nemzetiségi létfennmaradása szempontjából fontos oktatási, művelődési és érdekvédelmi intézmények közvetlenül és kizárólag az erőszakos asszimilációt folytató államhatalom kezébe kerültek. A magyar kisebbség központilag irányított deklaszálásának része volt a gazdasági irányításban részt vevő magyar szakvezetők kicserélése, kezdetben volt magyar illegális múltál rendelkező nem szakemberekkel, majd államosításuk után román nemzetiségűekkel, gyakorlatilag lehetetlenné tették eredeti célkitűzéseik teljesítését. Ez történt például az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyletnél (EMGE), amelynek élére, megszüntetése előtt, 1945-ben Mezei Lajos illegális párttagot nevezték ki elnöki funkcióba (később a Bolyai Tudományegyetem káderosztályát vezette). A két szövetkezeti központ vezetőségében lecserélték a régi szakembereket. (pl. a „Szövetség" Gazdasági és Hiteszövetkezet kolozsvári központja élére a szélhámosságáról közismert György Endrét nevezték ki). Hasonló személyi változásokra került sor az észak-erdélyi megyei ipartestületeknél is, stb. A romániai magyarság társadalmi struktúrájában létrejött kedvezőtlen változások egyik fő okozója a gazdasági helyezetükben is keresendő.

Az 1945–47 közötti korszak nemzetiségi politikájának ellentmondásos jellegét tükrözi, hogy a pozitív jogi fejleményekkel egyidejűleg számos olyan intézkedést is foganatosítottak, amely diszkriminatív módon érintette a Romániában élő magyarságot és az országban élő többi kisebbséget. Ezek közé tartozott az idegen vagyonok kisajátításával kapcsolatos 1945. febr. 9-i keltezésű CASBI törvény (Monitorul Of. 176 1945. sz.), amelynek következtében 30 ezer magyar nemzetiségű román állampolgárt fosztottak meg ingó és ingatlan vagyonától. Ez a törvény ellentétben állt Románia nemzetközi kötelezettségeivel és a nemzetközi joggal. A Magyar Népi Szövetség (MNSZ) közbenjárásával vajmi kevés magyart sikerült töröltetni a CASBI listákról.

Az 1945. március 23-án megjelent földreformtörvény szintén tartalmazott néhány olyan rendelkezést, amely a kisebbségeket súlyosan érintette. A földreformtörvénynek, illetve végrehajtásának a kisebbségekre nézve hátrányos következményeit bizonyítja az az adat is, mely szerint a kisajátítás által érintett személyek 94%-a és a kisajátított földek 49%-a a történelmi Erdélyre, a Bánságra és a Partiumra esett. (*Comunicări statistice*, Buc., 1947.)

Ugyancsak sérelmes volt a romániai magyarságra nézve az 1945. április 2-i keltezésű 261. sz., úgynevezett állampolgársági törvény, amely csak azoknak az észak- erdélyi lakosoknak ismeri el a román állampolgárságot, akiknek 1940. augusztus 30-án Romániában állandó lakhelyük volt, és akik az akkor érvényes törvények értelmében román állampolgársággal rendelkeztek. Az állampolgárság kérdésének megnyugtató rendezésére csupán 1947-ben került sor, addig azonban több százezer magyar nemzetiségű személy nem jutott állashoz állami intézményeknél, elvették a vagyonát, nem kapták meg korábban megszerzett járandóságaikat, fizetésüket illetve nyugdíjukat, sőt bármikor kiutasíthatták Romániából. Akik a magyar idő alatt községi jegyzők voltak, elveszítették nyugdíjukat, csak nehezen sikerült az MNSZ közbenjárásával visszaszerezni nyugdíjjogosultságukat.

Súlyos következményekkel járt a romániai magyarságra nézve a jelentős gazdasági erőt képviselő szövetkezeti hálózatnak a felszámolása is. Az 1947-ben bekövetkezett összevonás folytán a szövetkezeti vagyonok a Román Nemzeti Szövetkezeti Intézet (INCOOP), illetve a megyei szövetségek kezébe kerültek. A magyar szövetkezeti mozgalom beolvasztásával az egységes román szövetkezeti hálózatba, az egységes román szövetkezeti intézményeknek sikerült rátenniük a kezüket a magyar szövetkezetekre, a két magyar szövetkezeti központ intézményeire, ingatlanjaira (a Hangya – Kaláka – szövetkezet központjának a négy év alatt Marosvásárhelyen épült modern székházára, valamint a nagyenyedi ingatlanaira, a „Szövetség" Gazdasági és Hitelszövetkezetek Központjának kolozsvári, Deák Ferenc utcai kétemeletes székházára, valamint a két Központ által működtetett iparvállalatokra, a medgyesfalvi és dési gyümölcskonzerv gyárakra, a marosvásárhelyi, székelykeresztúri, székelyudvarhelyi vajgyárakra, csíkszentdomokosi és csíkszentkirályi fűrész- és parkettagyárakra, csíkszentsimoni keményítő- és hordógyárra, a gyergyószentmiklósi „Alianța Forestieră" fakitermelő és fűrészgyárra, a Hangya nagyenyedi borpincészetre, a temesvári „VITAMIN" paprikaszövetkezetre, hogy csak a fontosabbakat említsük). Ezeket a későbbiek során mind államosították, és jelenleg is állami vállalatokként működnek. Hasonlóképpen a román szövetkezet kezébe került a Hangya szövetkezeti központ áruraktárainak hálózata (Kolozsvár, Arad, Nagyvárad, Szatmárnémeti, Marosvásárhely, Székelyudvarhely, Csíkszereda, Sepsiszentgyörgy). Ezek az intézkedések – a magán- és egyházi tulajdon kisajátításával (a földreformmal, államosítással) együtt – végérvényesen felszámolták az erdélyi magyarság esetleges kisebbségi autonómiájának gazdasági alapjait is. 1947–48 folya-

mán, a történelmi pártoknak a hatalomból való kiszorításával, a király lemondásával, Romániában is megkezdődött a demokratikus intézmények felszámolása, illetve formálissá tétele. A támadások nem kerülték el a Román Kommunista Párt (RKP) szövetségesének tartott, de 1945–47 között látszólag önálló hatalmi tényezőként szereplő MNSZ-t (Magyar Népi Szövetség) sem. 1947 folyamán átszervezték, és az RKP iránt elkötelezett személyek váltották fel központi és megyei vezetőségeit, országos vezetőségeit és legfontosabb intézményeit Kolozsvárról Bukarestbe költöztették, tevékenységeit az RKP, illetve a Román Munkás Párt (RMP) utasításai alapján vezette. Ezekkel az intézkedésekkel lehetetlenné vált a szervezet hatékony érdekvédelmi tevékenysége gazdasági téren is. Ebben az időszakban egyébként az erdélyi magyarság számos nagymúltú intézményét is felszámolták: többek között az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesületet, az Erdélyi Magyar Tudományos Intézetet. Továbbá, az osztályharc fokozódásának ürügyén, az RMP megkezdte a magyar értelmiség elleni hadjáratát. Elkezdődtek a koncepciós perek a magyar értelmiségiek ellen: Vencel József egyetemi tanár, Lakatos István, a Szociáldemokrata Párt erdélyi vezetője ellen, ezután következtek az egyházi méltóságok: Márton Áron gyulafehérvári római katolikus püspök, Scheffler János szatmárnémeti római katolikus püspök, Demeter János, Jordáky Lajos, Balogh Edgár egyetemi tanárok., és még sokan mások. Megszüntették a szerzetesrendeket, vagyonukat államosították.

A romániai magyarság helyzetét meghatározó tételes jogszabályok változását a továbbiakban főként az alkotmányok szövegrészeinek változásán követhetjük nyomon. A háború utáni Románia három alkotmányának (az 1948., az 1952., és 1965. évi) nemzetiségekre vonatkozó megfogalmazásai sok hasonlóságot mutatnak, de magukon viselik az adott kor sajátos történelmi jegyeit is. Az 1948-ban elfogadott alkotmány általánosságában biztosította ugyan valamennyi kisebbség számára a legfontosabb állampolgári szabadságjogokat, de a megoldatlan problémák, valamint a továbbra is érvényben lévő Nemzetiségi Statútum és az alkotmány egyes ellentmondásai alapul szolgálhattak a kollektív kisebbségi jogok további csoportosításához.

Az 1952. szeptember 24-én kihirdetett alkotmány a kisebbség számára lényegében ugyanazokat a jogokat biztosította, mint az 1948-as. Az 1952-es alaptörvény új eleme volt viszont, hogy a döntően magyarlakta Székelyföldön – Marosvásárhely központtal – létrehozta a Magyar Autonóm Tartományt. A Magyar Autonóm Tartománynak viszont csak átmeneti szerepet szántak. Ezt bizonyítja többek között az is, hogy a tartomány sajátos helyzetét szabályzó Statútum kidolgozására nem került sor. A tartomány létezésére hivatkozva ugyanakkor a Magyar Autonóm Tartomány határain kívül eső lakosságot számos alapvető kisebbségi jogától fosztották meg, így gazdasági téren is hátrányosabb helyzetbe kerültek. A kirakat-autonómiát – mely nem virágoztatta fel a Székelyföldet – végül az 1968/1-es sz. törvény számolta fel formailag is (Buletinul Oficial, 1965. február 17.).

Az 1965. augusztus 21-én elfogadott alkotmány két szakaszának egyik bekezdése szerint az ország dolgozói „nemzetiség különbség nélkül építik a szocialista társadalmi rendet". A 17. szakasz szerint: a „Románia Szocialista Köztársaság állampolgárai nemzetiségre, fajra, nemre vagy vallásra való tekintet nélkül egyenlő jogokat élveznek a gazdasági, politikai, jogi és társadalmi élet minden területén." De ugyanakkor a hivatalosan deklarált, felszíni állásfoglalás mögött létezett egy úgynevezett második politikai vonal, amely a nemzetiségi politikát a hatalom tényleges szándékainak megfelelően érvényesítette. A restrikciós hullám után bekövetkezett úgynevezett stabilizációs szakaszok a kisebbségek számára gyakran azt az illúziót keltik, hogy a szűkebbre vont körben is vannak lehetőségeik, szigorú üldözések után a viszonylag kis engedmények is felértékelődnek, és a fennmaradás illúzióját kelthetik számukra. A feszítés-lazítás politikájának e kettősége különösen szembetűnt 1956, valamint 1968 után. A román politika rendkívüli veszélyként értékelte az 1956-os magyarországi forradalmat és az azzal rokonszenvező erdélyi tüntetéseket. A forradalom leverése után Erdélyben letartóztatások kezdődtek, 1957 januárjában az egész romániai magyarságra kiterjesztették a revizionizmus vádját, majd ezt követően számos magyarellenes intézkedést foganatosítottak. Ekkor kezdték meg a magyar tannyelvű iskolák egyesítését a román tanintézetekkel.

Az 1991-ben elfogadott alaptörvényben sikerült érvényesíteni, hogy nemzetközi szervezetek és a román állam által elfogadott okmányok előnyben részesülnek az országos jogi szabályozásokkal szemben. Ez azonban nem nyújt túl nagy garanciát, hiszen az 1989-es változás után az új alkotmányban ugyanúgy benne van az, ami 1866-ban nem, de 1983-ban már benne volt, miszerint Románia nemzeti állam. A nemzetállam fikciója ugyanúgy munkál, mint a két világháború között, vagy az „egységes román dolgozó nép" tézisében csomagolt homogenizálási elmélet terjesztése és alkalmazása idején. Az 1989-es változások után az RMDSZ vállalta magára a magyar nemzeti kisebbség érdekképviseletét – mindemellett gazdasági téren az egyéni kezdeményezés az adott lehetőségek kihasználását illetően érvényesülhet. Ennek következtében ma már szép számmal vannak gazdaságilag sikeres magyar vállalkozók, akiknek példáját érdemes követni.

A román–magyar kapcsolatok, s ezen belül a román–magyar gazdasági kapcsolatok jó iránya az utóbbi időben pozitív hatással vannak mindkét ország gazdaságának az alakulására. A román–magyar külkereskedelmi forgalomban középtávon Magyarország megmarad kiemelkedő szerepkörében, mivel ma a